

Asia: VN/24201/2023

Lausuntopyyntö rangaistuksen määräämistä koskevasta HE-luonnoksesta

Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kuten hallituksen esityksen luonnoksessa on tuotu esiin, monissa maissa jo pitkään ongelmia aiheuttanut katujengiytyminen on levinnyt valitettavana ilmiönä myös Suomeen. Yksi tunnetuimmista katujengeistä on helsinkiläinen Kurdish Mafia, joka tunnetaan myös nimellä 47-jengi.

Helsingin käräjäoikeus piti 31.5.2022 antamassaan tuomiossa nro 119521 (R 22/1303) Kurdish Mafiaa rikoslain 6 luvun 5 §:ssä tarkoitettuna järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Helsingin hovioikeus katsoi kuitenkin samassa asiassa 13.6.2024 antamassaan tuomiossa nro 24/125924 (R 22/1986) jääneen selvittämättä, että järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerit kyseisen jengin osalta täyttyisivät. Hovioikeuden mukaan kysymys ei ollut ryhmästä, joka oli muodostunut vakavien rikosten tekemistä varten. Hovioikeuden mukaan kysymys oli pikemminkin nuorisojoukosta, jonka toimintaa värittä hyväksyvä suhtautuminen ja valmius vakavaankin väkivaltaan tilanteissa, joissa se oli kokenut ryhmää kokonaisuutena tai jotain sen jäsenistä loukatun. Ryhmittymän vakiintumisesta tai sen koossa pysymisen kestosta ei ollut esitetty riittävää näyttöä. Näitä seikkoja punnittuaan hovioikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että kysymys ”ainakaan tässä vaiheessa” olisi rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettusta järjestäytyneestä rikollisryhmästä.

Kurdish Mafian tapauksessa kysymys oli yhtäältä siitä, mitä näyttöä ryhmän olemassaolosta oli käsillä olleessa jutussa voitu esittää ja toisaalta siitä, etteivät järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkit välttämättä soveltuneet katujengeihin. Reaaliset argumentit sen näkemyksen tueksi, että jengirikollisuus vaarantaa usein myös sivullisten turvallisuutta, nousivat kuitenkin jutussa esiin. Hovioikeuden tuomion perusteluissa on todettu myös seikkoja, jotka nähdäkseni tukevat hallituksen esityksen luonnoksen perusteluja siitä, että järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän tunnusmerkit ovat katujengien osalta tarpeettoman tiukkoja.

Kokemukset ulkomailta, erityisesti niinkin läheltä kuin Ruotsista, osoittavat että reviihakuksella tietyillä alueilla toimivat jengit vaikuttavat merkittävästi paikallisiin kaupunkiyhteisöihin. Välttämättä ainakaan aluksi ei ole kysymys järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmässä tarkoitetuista vakavista rikoksista vaan toiminta saattaa näkyä aluksi esimerkiksi vahingontekoina: Jengit merkitsevät usein reviihinsä graffiteilla ja muilla tunnuksilla, joiden on tarkoitus viestiä muille jengin läsnäolosta ja osoittaa hallintaa tietyillä alueella.

Järjestäytymisen edetessä jengien toiminta tyypillisesti etenee tuloja tuottavaan huumausainekauppaan kaikkine lieveilmiöineen. Jengien toiminta näkyy lisääntyneenä huumeiden myyntinä ja käyttönä tietyillä alueilla. Mikäli tilanne etenee useissa läntisissä suurkaupungeissa tunnetulle ”street corner drug market” -tasolle, väkivaltarikokset ja muutkin rikokset yleensä lisääntyvät samoilla alueilla (Jerry H. Ratcliffe and Travis A. Taniguchi, Temple University 2014: Is Crime Higher Around Drug-Gang Street Corners? - Two Spatial Approaches to The Relationship Between Gang Set Spaces and Local Crime Levels). Jengien välinen kilpailu ja reviihitaistelut voivat johtaa väkivaltaisiin yhteenottoihin julkisilla paikoilla. Esimerkiksi holtittoman ammuskelun tai takaa-ajojen yhteydessä aiheutetaan vaaraa myös ulkopuolisille.

Rikollisverkostoa koskevan koventamisperusteen soveltaminen edellyttäisi luonnostellun tunnusmerkistön mukaan sitä, että toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Tarkoitus on, että huumausainerikoksia pidettäisiin tällaisina rikoksina. Nykyisin suuri osa huumausainekaupasta tapahtuu Suomessa kuitenkin verkkoympäristössä eikä kadulla tai muilla julkisilla paikoilla. Tämä heikentää olennaisesti luonnostellun koventamisperusteen kattavuutta. Kotimaassa tapahtuvassa verkkokaupassa myyjä ja ostaja sopivat kaupoista salatuissa pikaviestipalveluissa eivätkä välttämättä koskaan tapaa toisiaan fyysisesti kadulla tai julkisilla paikoilla.

Vaikka ”rikollisverkosto” ei sanana kuvaa katujengejä mielestäni kovinkaan hyvin vaan luo pikemminkin mielikuvan, joka viittaa jonkinlaiseen pitkälle organisoituun mafiaperheiden keskusverkostoon, pidän esitettyä koventamisperustetta sinänsä sisällöltään onnistuneena ja tarpeellisena. Esimerkiksi ”rikollisjoukko” tai ”rikoksia tekevä joukko” taikka ”joukkio” saattaisivat kuitenkin kuvata katujengejä rikollisverkostoa osuvammin.

Edellä mainitusta hovioikeuden ratkaisusta ilmenee hyvin myös se, että käytännössä ”järjestäytyneen rikollisryhmän” ja tulevaisuudessa mahdollisesti myös ”rikollisverkoston” olemassaolon toteen näyttäminen saattaa olla syyttäjälle käytännössä varsin vaikeaa. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2022:37 asettanut näytöllisen riman varsin korkealle todetessaan (kohta 18), ettei KRP:n asiantuntijalausunnolle ryhmän toiminnasta ja järjestäytymistavasta voida yksittäisen rikosasian arvioinnissa antaa muuta kuin yleisen taustatiedon merkitys. KKO:n ratkaisun mukaan (kohta 18) tapauskohtaista näytön arviointia ei voida perustaa myöskään syyttäjän vetoamalla tavalla oikeuskäytäntöön, koska käsitellyt tapaukset voivat samaa rikoslajia koskevinakin olla tosiseikoiltaan hyvin erilaisia.

Vaikka näyttökysymykset jäävät käytännössä tuomioistuinten ratkaistaviksi, hallituksen esitykseen saattaisi olla aiheellista asian jatkovalmistelussa lisätä myös näytön arviointia koskevia pohdintoja. Nähdäkseni ei voida pitää perusteltuna, että syyttäjä joutuisi yhä uudelleen ja uudelleen luonnosteltuun uuteen koventamisperusteeseen vedotessaan jokaisessa jutussa esittämään täydellisen selvityksen ”rikollisverkoston” olemassaolosta senkin jälkeen, kun asiasta on jo oikeuskäytäntöä. Koventamisperusteeseen vetoamisesta ei saisi myöskään tulla jutun näytöllistä pääasiaa.

Kiinnitän tässä yhteydessä huomiota myös siihen, että hallituksen esityksen luonnoksen vaikutusarvioinnin taustalla on laskelma (s. 21), jonka mukaan rikollisverkostojen kytköksiä epäiltyihin rikoksiin selvitetäisiin noin 300 rikosprosessissa vuosittain. Poliisin, syyttäjien, oikeudenkäyntiavustajien ja tuomioistuinten työn kannalta on olennaista, joudutaanko samojen rikollisverkostojen osalta kaikissa jutuissa käymään läpi samat perusasiat vai riittääkö esimerkiksi tiettyihin pilottijuttuihin ja niissä tehtyihin linjauksiin vetoaminen.

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Ehdotettu uusi koventamisperuste liittyisi käytännössä kenties yleisemmin tapauksiin, joissa on kysymys huumevelkojen perinnästä. Tällaisiin tapauksiin liittyy tyypillisesti kidutukseen ja uhrin perusteelliseen nöyryyttämiseen liittyviä piirteitä, joilla menettelyn tehoa pyritään korostamaan tappamisen tai vammauttamisen sijasta. ”Velallista” ei velanperintätilanteessa ymmärrettävistä syistä haluta tappaa tai vammauttaa niin, ettei hän enää kykenisi hankkimaan vaadittuja varoja ja luovuttamaan niitä ”velkojalle”. Sen sijaan turvaudutaan usein erityiseen nöyryyttämiseen. Pidän perusteltuna, että tällaisen menettelyn erityispiirteisiin voitaisiin tulevaisuudessa soveltaa myös nyt luonnosteltua koventamisperustetta.

Uusi koventamisperuste tulisi käytännössä ilmeisesti sovellettavaksi lähinnä sellaisissa pahoinpitelytapauksissa, joissa nykyisin sovelletaan kärsimyksestä maksettavia korvauksia määrättäessä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ää (esim. KKO 2021:82). Käytännössä kynnyksellä kärsimyskorvauksen tuomitsemiseen pahoinpitelyrikoksissa on varsin korkealla. Korvaus tulee harkittavaksi lähinnä törkeissä pahoinpitelyrikoksissa, kun teko on ollut erittäin nöyryyttävä tai halventava. Harva perusmuotoinen pahoinpitelyrikos täyttää vaadittavat kriteerit. Kuitenkin etenkin lähisuuhdeväkivalta on sellainen väkivallan muoto, jossa nöyryytys ja henkinen kärsimys ovat usein mukana. Luonnosteltu koventamisperuste saattaisi sen vuoksi soveltua myös niihin (esim. Rovaniemen HO 8.7.2015 nro 129323) eikä vain katujengien toimintaan.

Hallituksen esityksen luonnoksen perustelujen (s. 7, 19, 32 ja 44) mukaan erityiseen nöyryyttävään tekotapaan voisi tyypillisesti liittyä halventavan menettelyn kuvaaminen ja kuvan reaaliaikainen levittäminen. Kuvaaminen ei kuitenkaan sellaisenaan kuulu kysymykseen tulevien rikosten kuten pahoinpitelyn tai ryöstön tunnusmerkistöön eikä se näin ollen voi suoranaisesti olla osana niiden

tekotapaa. Jos ilmiötä tarkastellaan osallisuusopillisesti, voidaan myös todeta, ettei kuvaaja välttämättä jo käytännön syistä osallistu esimerkiksi pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävään menettelyyn tai edes avusta sitä esimerkiksi pitämällä uhria aloillaan.

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Rikoslain 5 luvun 4 §:n välillistä tekemistä koskevan säännöksen mukaan tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Voimassa oleva säännös siis kattaa syyntakeettoman lapsen käyttämisen rikoksen tekemiseen.

En ole vakuuttunut siitä, että on olemassa tarvetta kriminalisoida erikseen alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen. Nähdäkseni välillisen tekemisen oppi ei hallituksen esityksen luonnoksessa (s. 19 ja 31) väitetyin tavoin vahvistuisi esitetyllä erilliskriminalisoinnilla. Pikemminkin rikoslain 5 luvun 4 §:ään jo varsin selväsanaisesti kirjattu oppi saattaisi uudistuksen johdosta heikentyä. Saattaisi nimittäin olla perusteltua väittää, että myös muut rikoslain 3 luvun 4 §:n 1 momentissa mainitut syyntakeettomuuden perusteet (mielisairaus, syvä vajaamielisyys tai muut vakavat mielenterveyden ja tajunnan häiriöt) edellyttäisivät johdonmukaisuuden vuoksi vastaavaa erilliskriminalisointia. Pahimmassa tapauksessa luonnosteltu kriminalisointi johtaisi virheellisiin e contrario -väitteisiin.

Luonnosteltu välillisen teettämisen ja välillisen tekemisen kaksoisrangaistavuuteen perustuva malli olisi konkurrenssiopillisesti erikoinen siihen nähden, miten tärkeänä Suomessa on pidetty esimerkiksi rahanpesun kohdalla sitä, ettei esiteosta ja jälkiteosta rangaista erikseen (ks. aiheesta esim. lausuntoni EOAK/2791/2019). Tarkoitushan (s. 45) olisi tässä tapauksessa se, että alaikäistä henkilöä välikappaleena käyttävä henkilö syyllistyisi sekä alaikäisen käyttämiseen rikoksen tekemiseen että tekijänä siihen rikokseen, jonka alaikäinen tekee ja että näistä rikoksista tuomittaisiin yhteinen rangaistus.

Hallituksen esityksen luonnoksen (s. 46) mukaan merkitystä annettaisiin sille, millaisia keinoja välillinen tekijä käyttää saadakseen lapsen ryhtymään rikolliseen tekoon. Esimerkiksi painostamista pidettäisiin moitittavampana kuin palkinnolla houkuttelua. Kysymyksessä olisi siis luonteeltaan esiteko, jota arvioitaisiin päätekoon nähden itsenäisesti.

Mikäli uuteen kriminalisointiin päädytään, tuntuisi luonteelta ulottaa kriminalisointi myös teon yritykseen. En pidä perusteltuna, että varsinainen tekijä jäisi vastuusta vapaaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa 14-vuotias luopuu painostuksesta huolimatta teosta vapaaehtoisesti tai suorittaa tehokkaan katumisen.

Muut huomiot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

En ole täysin vakuuttunut hallituksen esityksen luonnoksessa esitettyjen (s. 27) vankilukuun vaikuttavien arvioiden oikeellisuudesta. Esimerkiksi arvio siitä, että välillinen tekeminen koskisi vankilukuun vaikuttavalla tavalla vain varkauksia, ryöstöjä, törkeitä ryöstöjä ja huumausainerikoksia eikä sen sijaan törkeitä pahoinpitelyjä tai henkirikoksia, jää perustelemattomaksi.

Arvio (s. 22) siitä, että rikollisverkostoa koskeva koventamisperuste tulisi sovellettavaksi vuosittain 50 törkeässä huumausainerikoksessa jää perusteiltaan epäselväksi ottaen huomioon rikosten vakavuutta koskevan kriteerin ero rikollisverkoston ja järjestäytyneen rikollisryhmän välillä. Tällä perusteella voitaisiin otaksua, että törkeät huumausainerikokset kuuluisivat pikemminkin järjestäytyneiden rikollisryhmien kuin rikollisverkostojen toimintaan.

Hirvonen Jarmo
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - oikeusasiamies Petri Jääskeläinen,
esittelijänä EsN Jarmo Hirvonen